

²⁹ Лазаревський Описание старой Малороссии: Материалы для истории заселения, землевладения и управления. Т.2. Полк Нежинский. – К., 1893. – С. 41.

³⁰ Там само. – С.40.

³¹ Історія Русів. – К., 1991. – С.282.

Лемак В. В.,

кандидат юридичних наук, доцент

СЛОВАЦЬКА ІНФОРМАЦІЙНА СЛУЖБА В ПЕРІОД УРЯДУ В. МЕЧІЯРА (1994–1998 рр.)

Ступінь зрілості демократичної держави вимірюється методами діяльності й повагою до закону правоохоронних органів, передовсім спецслужб. З іншого боку, однією з основних ознак недемократичних режимів є зростання ролі “силових структур”, виконання одною з них функцій політичної таємної поліції, використання їх для незаконного нагляду за опозиційними силами.

Частина документів про діяльність Словацької інформаційної служби (далі СІС) була знищена її співробітниками після того, як стала очевидною поразка партійної коаліції, очолюваної Рухом за демократичну Словаччину (далі РЗДС) В. Мечіяра в ході парламентських виборів у вересні 1998 р. Частина діянь цього органу в 1994 – 1998 роках розслідується компетентними органами дотепер, проти цілого ряду співробітників СІС порушено процедуру кримінального переслідування. Але вже нині доступної інформації вистачає, щоб дати загальну характеристику незаконної діяльності СІС у вказаний період. Подані нижче факти про діяльність спецслужби містяться в Звіті про діяльність СІС, котрий був поданий до Парламенту 12 лютого 1999 р. й став предметом обговорення на пленарному засіданні¹.

Відзначимо, що 5 квітня 1995 р. прийнятими змінами до Закону про СІС право призначати її керівника було відібрано від глави держави і передано Уряду. Негайно на цю посаду було призначено відданого особисто голові Уряду І. Лексу. Як засвідчили подальші події, таке призначення було однією з передумов протиправного використання служби.

Зауважимо, що попередній керівник СІС В. Мітро разом з усією колегією спецслужби добровільно подав у відставку ще 13 лютого 1995 р., публічно мотивуючи свій крок тим, що голова Уряду СР і РЗДС В. Мечіяр “будував і продовжує будувати паралельні структури для розвідувальної діяльності”, а також тим, що урядові посадові особи вимагали від нього оперативної розробки тих журналістів, які отримували гонорари з-за кордону².

Найпершим доказом перевищення СІС своїх повноважень, визначених законом і положеннями “Стратегічних напрямків діяльності СІС”, затверджених 28 червня 1995 р. Радою оборони держави, стало те, що в офіційних даних про результати розвідувальної діяльності СІС від квітня 1995 до жовтня 1998 р. у сфері забезпечення охорони конституційного ладу, територіальної цілісності і суверенітету республіки 17% всієї зібраної інформації стосувалися безпосередньо політичних партій і їх представників. Розвідувальна інформація збиралася також про діяльність церкви, профспілок, неурядових організацій та осіб, що публічно виражали незадоволення політикою Уряду. Крім того, об’єктом оперативних розробок спецслужби стали засоби масової інформації, національні меншини, освіта і самоврядування. В основі діяльності закритих джерел інформації, включно таємних співробітників СІС, був збір компрометуючих матеріалів про осіб, котрі відкрито виражали своє негативне ставлення до виконавчої влади чи правлячої партії³.

Слід зауважити, що спецслужбою розвідувальна діяльність проводилася не лише щодо опозиційних партій, а й щодо партій, які входили до урядової коаліції. З опозиційних партій

найбільше уваги СІС приділяла Партії демократичної лівиці та Християнсько-демократичному руху. Збір компрометуючого матеріалу на членів партій урядової коаліції був спрямований на збереження міжпартійного об'єднання, його “зміцнення”, а поширювався навіть на керівників партій і членів Уряду. Тільки документально була підтверджена оперативна розробка щодо 27 депутатів парламенту: і опозиції, і урядової коаліції⁴.

Відзначимо, що все ж вістря розвідувальної діяльності СІС було спрямовано на діяльність опозиції. Наприклад, агентами спецслужби було прослухано і задокументовано з допомогою оперативної техніки засідання Ліберального клубу в м. Кошице 29 квітня 1997 р. Оперативним шляхом було здобуто інформацію про діяльність приматора м. Кошице Р. Шустера (майбутнього Президента СР), голову ХДР Я. Чарногурського, Й. Мігаша (майбутнього голови Національної ради СР), В. Палкова, Л. Піттнера та інших лідерів опозиції⁵.

СІС розглядала церкву, її діяльність і посадових осіб як “загрозу” конституційному ладу республіки і тому вони також стали об'єктом активної розвідувальної діяльності. Передовсім, це стосувалося Римо-католицької церкви. Серед осіб, які викликали особливий інтерес з боку спецслужби, був голова Конференції єпископів Словаччини Р. Балаж, архієпископ Я. Сокол та інші. На вказаних та інших осіб була зібрана інформація про їх приватне життя, розроблені особистісні характеристики⁶.

В середовищі неурядових інституцій до об'єкту розвідувальної розробки потрапила діяльність таких організацій як Товариство видавців друкованої періодики, Словацький синдикат журналістів, Словацьке товариство закордонної політики, Словацьке товариство політичних наук та інші громадські структури. Серед таких впливових громадських структур, які розроблялися спецслужбою, слід також назвати Словацьку пресову і інформаційну агенуру (СІТА), Союз міст Словацької Республіки, Конфедерацію профспілок. Служба здійснювала розробку названих організацій з метою здійснення впливу на їх діяльність в інтересах Уряду⁷.

Перевищувала свої повноваження СІС також своєю діяльністю за кордоном, яка згідно офіційно затвердженої стратегії для служби, була спрямована на ускладнення політичної ситуації в сусідніх з Словацькою Республікою країнах. У цих країнах нею поширювалася інформація про те, що нібито США у Центральній Європі нададуть привілейованого становища Угорщині на шкоду іншим державам цього регіону. Окремим напрямком діяльності СІС стало штучне створення дискусії серед громадян сусідньої Чеської Республіки з питання про вступ цієї країни до НАТО. Словацька спецслужба підготувала й провела у Чеській Республіці ряд акцій, спрямованих на підтримку неофашистських груп, ускладнення ромської проблеми з метою створення перешкод до приєднання цієї країни до Північноатлантичного альянсу (НАТО)⁸.

Документи, що стали відомими після 1998 р., засвідчують, наскільки глибоким був вплив спецслужби на розвиток внутрішньополітичної ситуації в самій Словаччині. Особливий інтерес викликає один із документів СІС, підготовлений службою за дорученням В. Мечіяра, котрий прямо поставив перед нею завдання виробити план усунення М. Ковача з посади Президента СР. Підготовлений документ, підписаний керівником СІС, містить варіанти розвитку ситуації. Згідно одного варіанту М. Ковач буде змушений піти з посади внаслідок організованого політичного пресингу на нього з використанням ЗМІ та масових акцій протесту. За другим варіантом планувалося достроково припинити повноваження Президента СР через процедуру відкликання його з посади Національною радою СР. Для цього урядовій партійній коаліції у парламенті не вистачало 8-9 голосів депутатів. Їх пропонувалося залучити з числа як опозиційних партій, так і з числа “незалежних”, а для цього не лише забезпечити їм можливість взяти участь в роботі Уряду СР, а й врахувати їх особисті інтереси в ході приватизації. Третій варіант передбачав вплив особисто на М. Ковача з метою спонукання його до добровільної відставки з посади Президента на умовах певного компромісу⁹.

Найбільш резонансною акцією проти діючого Президента СР, підготовленою і проведеною СІС, стало викрадення її співробітниками 31 серпня 1995 р. сина глави держави (Міхала Ковача молодшого) та його нелегальне вивезення до Австрії. Ця спеціальна операція була проведена під безпосереднім контролем керівника служби. Спецслужба прагнула використати претензії німецького правосуддя до бізнесових справ Ковача молодшого і в такий кримінальний спосіб намагалася посприяти його притягненню до кримінальної відповідальності в цій країні. Такий підхід засвідчив абсолютне нерозуміння аналітиками СІС природи західної правової системи. Природно, син Президента СР, попри незаконні перешкоди з боку Міністерства закордонних справ СР, був повернутий на батьківщину, а сама подія своїм безпрецедентним характером засвідчила зневажливе ставлення словацької влади до закону¹⁰.

Після розпочатого під тиском громадськості розслідування викрадення громадянина СР, СІС провела комплекс заходів з метою впливу на слідство і приховання своєї участі в акції. Для цього було організовано фальшивих свідків, не допущено співробітників поліції до об'єктів СІС, зрештою – усунуто від розслідування поліцейського слідчого, котрий вів дану кримінальну справу.

Відзначимо також, що окремий підрозділ спецслужби займався організацією провокацій, котрі б допомагали мотивуванню урядових заходів проти опозиції¹¹.

Підсумовуючи наведене, відзначимо, що де-факто протягом 1994 – 1998 рр. Словацька інформаційна служба, систематично порушуючи законодавство і свої внутрішні норми, перетворилася в спеціальну таємну структуру вузької групи людей, лояльних до Уряду, котра не захищала конституційний лад країни, а підривала його, усіма засобами намагаючись продовжити функціонування недемократичного режиму. Не є випадковістю й те, що протягом цього часу до неї на роботу було прийнято не менше 80 колишніх співробітників Державної служби безпеки (таємної поліції в період до 1989 р.), в тому числі половину з них – всупереч діючому в республіці до 31 грудня 1996 р. “люстраційному закону”¹².

Відзначимо, що протиправне використання спецслужби в умовах “неконсолідованої демократії”, котра функціонувала в Словацькій Республіці в період 1994 – 1998 рр., стало можливим внаслідок впливу декількох факторів. По-перше, такий підхід став наслідком обмеження доступу опозиційних політичних сил до контрольних парламентських органів, які повинні були здійснювати нагляд за законністю діяльності СІС. По-друге, стан реформування СІС, в тому числі недостатнє персональне оновлення вищих кадрів спецслужби мало наслідком готовність цілих груп офіцерів спецслужби вчиняти діяння, протиправність і суспільна небезпека яких не викликала сумнівів. Беззаперечно, досвід Словацької Республіки повчальний для інших постсоціалістичних країн, в тому числі для України.

¹ Sprava o pripravenosti Slovenskej republiky na členstvo v EÚ od augusta 1998 do juna 1999. – Bratislava, Jun 1999. – S. 5.

² Lesna Ľ. Únos prezidentovho syna alebo kratke dejini tajnej služby. – Brno, 1998. – S. 16.

³ Sprava o plneni úloh Slovenskej informačnej služby. – Bratislava. Úrad vlády SR, 1999. – S. 3.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ Lesna Ľ. Únos prezidentovho syna alebo kratke dejini tajnej služby. – Brno, 1998. – S. 16.

⁷ Sprava o plneni úloh Slovenskej informačnej služby. – S. 4.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Lesna E. Únos prezidentovho syna alebo kratke dejini tajnej služby. – Brno, 1998. – S. 47-71.

¹¹ Sprava o plneni úloh Slovenskej informačnej služby. – S. 5-6.

¹² Lesna Ľ. Slovenska informačna služba a jej sneužitie v rokoch 1993-1998 // Slovensko 1997. – S. 796.